Тема 2. Сили оборони України як суб’єкти сектору безпеки і оборони.

Лекція 3. Збройні Сили України.

План проведення заняття.

1. Ретроспективний аналіз створення та реформування Збройних Сил України.
2. Призначення, функції та завдання Збройних Сил України.

Література.

1. Конституція України.
2. Закон України “Про оборону України”. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 31, ст.241.
3. Закон України «Про збройні Сили України» Постанова ВРУ від 6 грудня 1991, № 31, № 1935.
4. Історія створення Збройних Сил України // https://sites. google.com/site/zahist56/istoria-stvorenna-zbrojnih-sil-ukraieni.
5. Воєнна історія // https://www.mil.gov.ua/ministry/istoriya.html.
6. Збройні Сили України // https://uk.wikipedia.org/wiki.
7. Місія та завдання // https://www.zsu.gov.ua/pro-nas/hto-my/misiya-ta-zavdannya/.

Вступ.

У новітній історії України відбулося чимало подій, які радикально змінювали життя її народу. Це – перша світова війна, революційні події 1917–1921 років, становлення тоталітарного режиму та голодомор 1932–1933 років, непростий передвоєнний період, друга світова війна, поновлення радянської влади і русифікація, криза радянської системи та розпад СРСР і, як наслідок, проголошення держави Україна. Вже зі здобуттям незалежності перед Українською державою постали нові випробування – анексія Російською Федерацією Криму, подальша її агресія на сході країни та утворення маріонеткових проросійських псевдореспублік «ДНР-ЛНР». Через неоголошену війну Росії проти України постала реальна загроза існуванню національної держави. Отож, її захист зі зброєю в руках від зазіхань так званого «руського миру» – невідкладне, першочергове завдання влади та суспільства в цілому.

Нині дуже важливо усвідомлювати необхідність розбудови боєздатної сучасної армії, яка може захистити нашу країну, відстояти її незалежність. Зневажливе ставлення до армії, її потреб може мати трагічні наслідки для суспільства та держави. Показовою є історія державотворення України 1917–1921 рр. Відсутність боєздатних, збройних сил стало однією із основних

причин, що призвела до зникнення з політичної мапи світу таких національних держав як Українська Народна Республіка, Українська Держава, Західноукраїнська Народна Республіка, окупації основного масиву українських земель радянською Росією та подальшого тривалого періоду знищення самобутності української нації, вкорінення «малоросійства» у свідомість українця, приниження його гідності, придушення будь-яких проявів самостійно творити своє життя, мати свою державу.

1. РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ СТВОРЕННЯ ТА РЕФОРМУВАННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ.

Формування основ Збройних Сил України

Побудова армії як атрибуту незалежної держави є необхідною складовою державотворення. Тож 24 серпня 1991 року Верховна Рада України прийняла постанову “Про військові формування в Україні”, якою визначила: “підпорядкувати всі військові формування, дислоковані на території України, Верховній Раді України; утворити Міністерство оборони України; Урядові України приступити до створення Збройних Сил України”. Фактично цією постановою було покладено початок будівництва Збройних Сил України як важливого інституту держави.

Становлення війська незалежної України відбувалося у складних умовах. Через екс-територіальний спосіб комплектування Радянської Армії особовим складом, українці, солдати строкової служби й офіцери проходили службу в основному за межами України. Зокрема, на 1990 р. близько 75% офіцерів трьох військових округів України були росіянами, а у внутрішніх військах МВС їх частка сягала навіть 80%. Того ж 1990 р. 60% офіцерського складу Далекосхідного і Забайкальського округів становили українці. В офіцерському корпусі Радянської армії українців було понад 40%, що переважало їх відсоток у населенні Радянського Союзу.

Радянська армія завжди була одним із головних інструментів русифікації та впровадження в маси військовослужбовців політики тоталітарної держави. Коли з другої половини 80-х років активізувалися “відцентрові” прагнення до створення незалежних держав, Радянська армія стала розглядатись як “імперська”, “окупаційна”. Результатом стало антиармійське протистояння, яке велося на теренах СРСР двома способами: у вигляді громадсько-політичних антиармійських акцій (як у країнах Балтії); і роззброєння армійських підрозділів, розкрадання зброї, озброєння населення (як наприклад, на Закавказзі). Наприкінці 80-х років у більшості союзних республік поширився рух за створення національних збройних сил.

В Україні боротьба за створення власної армії розпочалася за “балтійським варіантом” з ініціативи опозиційних громадських організацій, зокрема Народного Руху України за перебудову, Української Гельсінської

Спілки, Спілки незалежної української молоді, Об'єднання солдатських матерів. Було проголошено на численних мітингах вимоги щодо проходження українцями військової служби на теренах України, відбувалося пікетуваннях військових частин, військкоматів, прилюдне спалення своїх військових квитків тощо.

Із середини 80-х років в Україні розпочалася також науково-практична та організаційна підготовка з відродження української армії. Згодом, у 1990 році було запропоновано кілька концепцій, в основу яких покладено різні принципи формування Української національної Армії: еволюційне реформування дислокованих на території України частин Радянської Армії та паралельне створення альтернативних українських військових формувань.

У лютому 1990 р. у Львові виник Український військовий комітет, який згодом було реорганізовано у Львівський громадський комітет за відродження Української Національної Армії. Одна з ухвал згаданого вище комітету зазначала, що Україна ще в 1919 р. окупована військами РСФСР і тому треба усіляко домагатися "тимчасового проходження служби мешканцями України з правом застосування української мови в совєтських військах на території України як перехідного етапу до створення Українських Збройних Сил". Для поширення цих та інших ідей використовувалися листівки із закликами до непокори командуванню, з погрозами на адресу військовослужбовців. Їх розкидали у військових частинах, роздавали військовослужбовцям та населенню.

Чотири з'їзди офіцерів – громадян України також відіграли певну роль у становленні ЗСУ. Зокрема, було створено Спілку офіцерів України (СОУ).

Після проголошення Акта незалежності України було створено відповідну законодавчу базу для формування Збройних Сил держави. У серпні 1991 р. було підписано Ташкентську угоду, згідно з якою з 1 січня 1992 р. держава Україна підпорядковувала собі дислоковані на її території частини і з'єднання.

Історію будівництва Збройних Сил України можна поділити на ряд основних етапів:

перший етап — формування основ Збройних Сил України (1991–1996 рр.);

другий етап — подальше будівництво Збройних Сил України (1997–2000 рр.);

третій етап — реформування Збройних Сил України (2001–2005 рр.);

четвертий етап — розвиток Збройних Сил України (2006–2013 рр.). З 2013 по 2017 роки планувалося здійснити новий етап військової реформи — реформування і розвитку Збройних Сил України. Однак у зв'язку

з агресією Російської Федерації виконання заходів даного етапу було зупинено.

перший етап

Восени — взимку 1991 року були підготовлені важливі документи, що стали нормативно-правовою базою формування Збройних Сил України.

5 вересня 1991 р. Верховна Рада призначила генерал-майора авіації Костянтина Морозова Міністром оборони України. 11 жовтня 1991 р. Верховна Рада України затвердила Концепцію оборони і будівництва Збройних Сил України. У Концепції передбачалося, що Україна поступово, з урахуванням усіх факторів національної безпеки, реалізуватиме намір стати в майбутньому нейтральною, без'ядерною державою, яка не братиме участі у військових блоках, натомість дотримуватиметься усіх договорів і угод щодо незастосування ядерної зброї. Документ визначав, що Збройні Сили України складатимуться з трьох видів: Сухопутних військ (Військ наземної оборони), Військово-Повітряних Сил і Сил Протиповітряної оборони (Військ повітряної оборони), Військово-Морських Сил. Також було визначено повноваження Міністра оборони України і Головного штабу Збройних Сил України.

Присяга на вірність Україні

Етапною датою у становленні Збройних Сил України стало 6 грудня 1991 р.., коли Верховна Рада прийняла Закони "Про оборону України" і "Про Збройні Сили України". Того ж дня було затверджено текст Військової присяги, яку в залі Верховної Ради першим склав Міністр оборони України генерал-полковник К. Морозов.

3 січня 1992 р. розпочався процес приведення до добровільної присяги на вірність народові України дислокованих на українській території військ. Під юрисдикцію України перейшли: 14 мотострілецьких, 4 танкові, 3 артилерійські дивізії та 8 артилерійських бригад (9293 танки і 11346 бойових машин),, бригада спецпризначення, 9 бригад ППО, 7 полків бойових вертольотів, чотири повітряні армії (близько 1500 бойових літаків) і окрема армія ППО. На час проголошення Україною незалежності чисельність військ в Україні нараховувала 980 тисяч осіб. Однак така кількість озброєння й особового складу була надмірною. У червні 1992 р. Верховна Рада України ратифікувала Договір про звичайні збройні сили в Європі, яким визначалися максимальні рівні чисельності озброєння і військової техніки для України. Відповідно до цього слід було скоротити кількість танків на 5300 одиниць, бойових броньованих машин – на 2400 одиниць, бойових літаків – на 477 одиниць. 19 жовтня 1993 р. Верховна Рада України розглянула План проведення організаційних заходів у Збройних Силах України. Була прийнята Постанова "Про загальну структуру, чисельність та матеріально-технічне забезпечення Збройних Сил України", якою було визначено

чисельність Збройних Сил – 455 тис. військовослужбовців. На цьому ж засіданні Верховної Ради України була затверджена Воєнна доктрина України, яка визначила необхідність приведення системи оборони країни у відповідність до сучасних геополітичних і геостратегічних умов, переглянути та уточнити завдання і зміст діяльності всіх державних структур, організацій і закладів, причетних до забезпечення воєнної безпеки України.

Проблема Чорноморського флоту

Однією з найгостріших у процесі становлення Збройних Сил України стала проблема Чорноморського флоту. Після розпаду Радянського Союзу радянський Чорноморський флот перейшов під контроль України на основі територіальної належності. Указом Президента України від 5 квітня 1992 р. на базі сил Чорноморського флоту почалося формування органів управління Військово-Морських Сил України.

Однак 3 серпня 1992 р. на зустрічі президентів України Л. Кравчука та Росії – Б. Єльцина було ухвалено рішення про поділ флоту навпіл. Фактично ж це означало, що флот переходить під контроль Російської Федерації, яка всіляко затягувала укладення остаточної угоди щодо поділу флоту. Тим часом формування ВМС України здійснювалось на базі частин колишнього ВМФ СРСР, що дислокувались на території України, але не входили до складу Чорноморського флоту, та за рахунок нових кораблів, що будувались українськими заводами. Часом доходило навіть до силового протистояння. 21 липня 1992 р. сторожовий корабель СКР-112, піднявши український прапор, здійснив перехід з Кримської бази (оз. Донузлав) до Одеси. Протягом 8-годинного переходу корабель переслідували кораблі Чорноморського флоту, застосовуючи попереджувальний артилерійський вогонь і намагаючись висадити на бунтівне судно групу захоплення. На підтримку СКР-112 спрямували українські прикордонні катери і винищувач. Перед загрозою бойового зіткнення російські моряки не стали виконувати наказ штабу ЧФ зупинити корабель “в будь-який спосіб”.

Угода про поділ Чорноморського флоту була підписана президентами Л. Кучмою та Б. Єльциним лише 9 червня 1995 р. До того ж параметри її були не на користь нашої держави: Україна отримала лише 18 % кораблів та суден Чорноморського флоту, а Росії залишалось 82 %. Ще більш небезпечним, як показало майбутнє, стало збереження на території України баз російського Чорноморського флоту.

Ядерне роззброєння

Однією з найважливіших і суперечливих проблем у всьому комплексі питань військової сфери була проблема ядерної зброї. Після розпаду Радянського Союзу Україна стала власником третього за величиною ядерного потенціалу у світі. Виходячи з принципу безядерності, закріпленого

Декларацією про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р., наша держава зобов'язалась вивезти до Росії ядерну зброю для її розукомплектування під спільним контролем. В обмін на ядерне роззброєння Україна отримувала гарантії безпеки та фінансову компенсацію. Процес ядерного роззброєння остаточно завершився до 1 червня 1996 р., коли на території України не залишилось жодного ядерного боєзаряду.

Формування видів Збройних Сил та мережі військових вищих навчальних закладів

Відповідно до Указу Президента України від 28 січня 1993 р. на базі Військово-Повітряних Сил України та Військ Протиповітряної оборони України розпочалося формування єдиного виду Збройних Сил України – Військ Повітряної оборони. Остаточне їх об'єднання передбачалося завершити до 30 листопада 1995 р. Однак у встановлені терміни виконати намічені заходи не вдалось. Через відсутність належної нормативно-правової бази та добре обґрунтованих теоретичних положень щодо створення нового виду Збройних Сил України у 1996 р. процес об'єднання ВПС та Військ ППО було призупинено.

Указом Президента України від 23 травня 1996 р. у складі Збройних Сил України було утворене Командування Сухопутних військ України, якому підпорядкували органи управління та війська військових округів.

Серйозну реорганізацію пройшла система підготовки кадрів для Збройних Сил України. Низка навчальних закладів була розформована у зв'язку із скороченням Збройних Сил. Натомість налагоджувалась підготовка фахівців тих спеціальностей, яких раніше на території України не навчали. Показовим прикладом реорганізації системи військової освіти стало створення 8 жовтня 1993 р. на базі Львівського вищого військового училища і військових кафедр цивільних вищих навчальних закладів Львова навчального закладу нового типу, інтегрованого в систему цивільної освіти, – Відділення військової підготовки Державного університету «Львівська політехніка». Для підготовки фахівців оперативно-тактичного та оперативно-стратегічного рівнів у 1992 р. на базі розташованої в Києві Академії ППО Сухопутних військ імені Маршала Радянського Союзу О.М. Василевського була утворена Академія Збройних Сил України.

Україна успадкувала від СРСР загальний порядок щодо військового обов'язку, який був врегульований Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу», ухваленим 25 березня 1992 р. Пізніше цей закон багато разів змінювався; зміни були різної спрямованості, але здебільшого спостерігалася тенденція до скорочення терміну служби. Крім того, було введено альтернативну службу для тих, хто не згоден служити у

військову з релігійних мотивів (мотиви нерелігійного характеру в Україні не дають підстав для альтернативної служби).

Озброєння і військова техніка

Оскільки на території України за радянських часів дислокувались частини і з'єднання, завданням яких було підсилення першого ешелону (груп радянських військ за кордоном), то на їх озброєння надходили достатньо сучасні зразки озброєння та бойової техніки. Саме вони склали основу озброєння Збройних Сил України. Значна частина цього озброєння вироблялась в Україні – зокрема, танки Т-64 і Т-80УД (завод ім. Малишева у Харкові), гусеничні тягачі МТ-ЛБ і машини на їх базі, включаючи 122-мм самохідні гаубиці 2С1 (Харківський тракторний завод). До інших зразків техніки, що знаходилась на озброєнні Сухопутних військ, належали танки Т-72, бойові машини піхоти БМП-1 і БМП-2, колісні бронетранспортери БТР-60ПБ, БТР-70, БТР-80, самохідні артсистеми 2С3, 2С5, 2С19 (усі – калібру 152 мм) і 2С7 (203-мм). Сучасним зразком ракетної техніки були тактичні ракетні комплекси "Точка" і "Точка-У". Широкого розповсюдження набули й реактивні системи залпового вогню – 122-мм БМ-21 "Град", 220-мм БМ-27 "Ураган", 300-мм БМ-30 "Смерч". Протиповітряну оборону сухопутних військ забезпечували переносні зенітні ракетні комплекси (ЗРК) "Стріла-2", "Стріла-3" та "Ігла", самохідні ЗРК "Оса", "Куб", "Бук", "Тор", зенітні самохідні установки ЗСУ-23-4 та 2С6 "Тунгуска".

Основу військової авіації складала техніка, виготовлена у 1980-х роках, хоча було немало і більш старих зразків. Важка бомбардувальна авіація мала на озброєнні стратегічні бомбардувальники Ту-160, Ту-95МС, Ту-22М2/М3, фронтова – Су-24 і Су-24М. Основу винищувальної авіації становили літаки МіГ-23, МіГ-25, МіГ-29, Су-15 та Су-27. Для безпосередньої підтримки наземних військ призначались штурмовики Су-25. Основними типами військово-транспортних літаків були Іл-76 та Ан-26, а вертольотів – Мі-6, Мі-8, Мі-24 і Мі-26. Ешелонована система ППО країни була представлена комплексами середньої дальності С-75, С-125 та великої С-200 і С-300.

У 1994 році закінчилося міждержавне переміщення військових кадрів. З 1991 до 1994 року з України в інші держави було переведено близько 12 тис. офіцерів і прапорщиків, понад 33 тис. повернулося на Батьківщину, у тому числі 27982 офіцери.

Подальше будівництво Збройних Сил України супроводжувалося значним скороченням чисельності особового складу та озброєнь. За рахунок розформування деяких частин, удосконалення організаційно-штатної структури чисельність Збройних Сил України станом на кінець 1995 року було скорочено до 400 тис. осіб.

На 1 червня 1996 року Україна завершила процес свого ядерного роззброєння, на її території не залишилося жодного ядерного боєзаряду або боєприпасу.

Упродовж 1991–1996 рр., незважаючи на різноманітні труднощі були закладені основи Збройних Сил України, створена система військового управління, розпочалось приведення військового механізму держави у відповідність до нових геополітичних умов. Однак виконання низки важливих заходів було неможливим через наростаючу економічну кризу.

У січні 1997 року Президентом України була затверджена Державна програма будівництва та розвитку Збройних Сил України на період до 2005 року. **З цього розпочався другий етап військового будівництва** в Україні. Перший рік реалізації положень Державної програми будівництва та розвитку Збройних Сил України вніс суттєві зміни до переліку заходів і термінів їх виконання.

Розвиток і реформування Збройних Сил України у 1997–2005 рр.

другий етап — подальше будівництво Збройних Сил України (1997–2000 рр.);

Початком нового етапу військового будівництва в Україні стало затвердження 21 січня 1997 р. Президентом Л. Кучмою Державної програми будівництва та розвитку Збройних Сил України на період до 2005 року. Того ж місяця були затверджені Положення “Про Міністерство оборони України” та “Про Генеральний штаб Збройних Сил України”. Це стало важливим кроком на шляху становлення демократичного цивільного контролю над оборонною сферою. Міністерство оборони і Генеральний штаб Збройних Сил уперше отримали свої окремі Положення, що було не лише подальшим упорядкуванням їх повноважень і відповідальності, але й важливим кроком на шляху становлення демократичного цивільного контролю над оборонною сферою.

У 1998 р. була запроваджена нова система військово-адміністративного розподілу території України. Замість військових округів було утворено оперативні командування – оперативно-стратегічні об’єднання, призначені для виконання у мирний та у воєнний час оперативних, мобілізаційних завдань і завдань територіальної оборони у встановлених для них межах, а також технічного, тилового, медичного та інших видів забезпечення військ (сил), що знаходяться на їхніх територіях, незалежно від відомчої підпорядкованості. На початку 1999 р. було здійснено перехід на нову систему тилового забезпечення за територіальним принципом. Завдяки цьому вдалося уніфікувати і скоротити кількість тилових структур, забезпечити інтеграцію ресурсів, сил і засобів тилу і комплексне та ефективне їх використання в інтересах усіх структур Збройних Сил України.

Удосконалення системи військового управління тривало і в наступні роки. Найважливішим заходом стало завершення переходу на тривидову структуру Збройних Сил. Упродовж 2004–2005 рр. відбулось об'єднання ВПС та Військ ППО у новий вид Збройних Сил – Повітряні Сили. З трьох оперативних командувань залишилися два (Західне та Південне), а Північне оперативне командування переформовано у територіальне управління "Північ". З метою оптимізації системи оперативного (бойового) та матеріально-технічного забезпечення сформовано Командування сил підтримки. До його складу увійшли понад 50 військових частин і підрозділів забезпечення.

Одночасно з реорганізацією відбувалось і подальше скорочення чисельності Збройних Сил. Оптимальним вважалось підтримувати чисельність особового складу в мирний час на рівні 0,8-0,9 % від чисельності населення (близько 400–450 тис. чол.). У грудні 1998 р. були затверджені параметри – 320 тис. військовослужбовців і 100 тис. працівників ЗСУ, а станом на кінець 2005 р. налічувалось 180 тис. військовослужбовців і 65 тис. працівників ЗСУ. Співвідношення між видами Збройних Сил становило: Сухопутні війська – до 40 %; Повітряні Сили – до 24%; Військово-Морські Сили – до 8%; органи військового управління, військові навчальні заклади, установи – до 28%.

На цьому будемо вважати що третій етап реформування Збройних Сил України (2001–2005 рр.) було закінчено.

четвертий етап — розвиток Збройних Сил України (2006–2011 рр.). **Збройні Сили України у 2006-2013 рр.**

Упродовж 2006 – 2011 рр. відбувались подальші зміни в структурі Збройних Сил та скорочення їхньої чисельності (до 192 тис. осіб). Було сформовано корпус швидкого реагування Сухопутних військ, реформовано систему військової освіти, кадрового і медичного забезпечення, розширено сферу діяльності міжнародного військового співробітництва.

Скорочення чисельності Збройних Сил вимагало відповідної реорганізації частин і з'єднань. Зокрема, в Сухопутних військах відбувся перехід від трирівневої структури (оперативне командування-дивізія-полк) до дворівневої (оперативне командування-бригада). Станом на 2010 р. в Сухопутних військах налічувалось 17 бойових бригад (2 танкові, 8 механізованих, 1 повітряно-десантна, 2 аеромобільні, 1 ракетна і 3 артилерійські), 14 окремих бойових полків (1 механізований, 1 аеромобільний, 2 спеціального призначення, Президентський полк, 3 реактивних артилерійських, 3 зенітно-ракетних, 2 вертолітні армійської авіації і 1 полк РЕБ) і 9 окремих полків бойового забезпечення (4 інженерних, 4 зв'язку, 1 радіаційного, хімічного і біологічного захисту), інші окремі

частини і установи рівня полку і нижче, а також 169-й навчальний центр “Десна”. У 2013 р. чисельність особового складу Сухопутних військ становила 57 тис. чол. На їх озброєнні знаходились 686 танків, 72 бойових вертольоти, 2065 бойових броньованих машин, 716 артилерійських систем (гармат, мінометів і реактивних систем залпового вогню) калібру 100 мм і більше.

У Повітряних Силах основною організаційною одиницею стала бригада, яка включає 2-3 авіаційні ескадрильї та підрозділи забезпечення. Внаслідок скорочення та реорганізації станом на 2013 р. у Повітряних Силах залишилось 6 бригад і одна окрема ескадрилья тактичної авіації, 3 транспортні авіабригади та одна навчальна (підпорядкована Харківському університету Повітряних Сил), а також окремий полк дистанційно керованих літальних апаратів. Крім того, до складу Повітряних Сил входили 4 радіотехнічні бригади, 4 зенітні ракетні бригади та 8 зенітних ракетних полків.

Основними з’єднаннями Військово-Морських Сил були дві бригади надводних кораблів і кілька окремих дивізіонів, а також бригада морської авіації та бригада берегової оборони.

Переозброєння Збройних Сил новітніми зразками техніки відбувалось вкрай недостатніми темпами. Зумовлювалось це економічною кризою (яка обмежувала державні видатки) та низькою пріоритетністю Збройних Сил в умовах визнання відсутності зовнішньої загрози (що було закріплено у Воєнній доктрині України 2010 р.). Скажімо, на озброєння Сухопутних військ у 1999 р. було прийнято танк Т-84У, а у 2009-му – танк БМ “Оплот”, однак закупівлі їх обмежувалось невеликими партіями. Для Повітряних Сил нова авіаційна техніка взагалі не закуплялась – все обмежувалось модернізацією одиничних екземплярів винищувачів МіГ-29, штурмовиків Су-25 та навчальних літаків L-39. Майже не відбувалось оновлення корабельного складу Військово-Морських Сил. Основу оснащення Збройних Сил становили озброєння і техніка радянських часів. Ціла низка зразків була знята з озброєння. Причинами могли бути невідповідність техніки військовій доктрині України (стратегічні бомбардувальники) або ж моральна і фізична застарілість (винищувачі МіГ-25, Су-15, вертольоти Мі-6, ЗРК С-200 та ін.). Скорочення чисельності збройних сил дало можливість стандартизувати озброєння і техніку. Так, єдиним типом танка у Сухопутних військах став Т-64, інші взірці були відправлені на склади або продані за кордон.

Кадрове забезпечення Збройних Сил України у 1997-2013 рр.

Провідною тенденцією у комплектуванні Збройних Сил України особовим складом у 1997-2013 рр. було поступове скорочення частки військовослужбовців строкової служби та збільшення частки

військовослужбовців за контрактом. Існували плани поступово повністю скасувати військову повинність і перейти на контрактний принцип комплектування війська. Станом на початок 2013 р. в Збройних Силах України служило близько 45 тис. контрактників, але з них в бойових підрозділах – лише 15 тис. (у тому числі в Сухопутних військах – 5 тис.). Тобто, основу рядового складу бойових підрозділів, як і раніше, становили військовослужбовці строкової служби. З огляду на обмежений термін строкової служби це негативно позначалось на боєздатності підрозділів. 14 жовтня 2013 р. Президент України підписав указ, згідно з яким у 2014 р. примусовий призов мав відбуватися лише до внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ України, а всі інші війська перейшли б на контрактний принцип комплектування після звільнення останніх призовників у листопаді 2014 р. (за збереження передбаченої законом потенційної можливості відновити призов указом Президента).

Розвиток системи військової освіти здійснювався шляхом формування видових вищих навчальних закладів. Для Сухопутних військ таким закладом став Львівський інститут Сухопутних військ, утворений у 2005 р. на базі Військового інституту Національного університету “Львівська політехніка”. З 1 вересня 2009 р. його було виведено зі складу Національного університету “Львівська політехніка” і перетворено в Академію сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного з утворенням в її складі Військового коледжу сержантського складу. Підготовку фахівців для Повітряних Сил зосередили у Харківському університеті Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, утвореному 2003 р. на базі Харківського військового університету й Харківського інституту Військово-Повітряних Сил, а для Військово-Морських Сил – Академії Військово-Морських Сил імені Павла Нахімова, утвореній 2009 р. на базі Севастопольського військово-морського інституту. У 2011 р. в системі підготовки фахівців для Сухопутних військ з’явився ще один вищий навчальний заклад – Військова академія (м. Одеса), створена шляхом реорганізації Військового інституту Одеського національного політехнічного університету. Підготовку фахівців оперативно-тактичного та оперативно-стратегічного рівнів забезпечує Національний університет оборони України імені Івана Черняховського (до 2008 р. – Національна Академія оборони України; до 1999 р. – Академія Збройних Сил України).

Упродовж 1997–2013 рр. основними напрямами розвитку Збройних Сил України були дальше скорочення чисельності особового складу та кількості озброєння, а також оптимізація організаційної структури. Декларувались, але не були здійснені у повному обсязі, перехід Збройних Сил на комплектування за контрактом та переоснащення сучасними (модернізованими) зразками озброєння й військової техніки.

На кінець 2012 року чисельність Збройних Сил України становила до 184 тис. осіб, у тому числі — до 139 тис. військовослужбовців. (тобто втричі менше, аніж запланована у 1991 році кількість Збройних Сил).

Реорганізація й технічне переозброєння у 2014 – 2020 роках

2014 рік став для Збройних Сил України перевіркою на мужність, витривалість, вірність Військовій присязі та відданість народу України та увійшов в історію як рік відродження української армії. Окупація Російською Федерацією Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, підтримка нею сепаратистського руху на значній частині Донецької і Луганської областей призвели до порушення територіальної цілісності України та державного суверенітету. Була розв'язана гібридна війна проти суверенної української держави. Збройні Сили України вступили в реальні бойові дії з добре озброєним і навченим ворогом, який раніше ніколи у наших штабах не розглядався як імовірний противник.

Російська агресія проти України зумовила численні жертви й матеріальні втрати. Для її відбиття українське суспільство напружило усі сили, що виявилось, зокрема, у широкому волонтерському русі на підтримку армії та припливу добровольців у силові структури. Чисельність Збройних Сил України значно збільшилась – на лютий 2016 р. вона сягала 275 тис. чол. Сформована ціла низка нових частин, відповідно до нових вимог перебудована структура управління. Зокрема, у Сухопутних військах утворено чотири оперативних командування: "Північ", "Південь", "Схід" та "Захід". Сухопутні війська у 2020 р. налічували у своєму складі 30 бойових бригад (2 танкові, 9 механізованих, 4 мотопіхотні, 2 гірсько-штурмові, 1 піхотна єгерська, 1 ракетна, 2 реактивно-артилерійські, 5 артилерійських, 4 армійської авіації) та цілу низку окремих полків і батальйонів різноманітного призначення.

У січні 2016 р. створені Сили спеціальних операцій – окремий рід сил Збройних Сил України. До їхнього складу увійшли 2 полки спеціального призначення та низка інших частин, у тому числі центри інформаційно-психологічних операцій та навчальний центр. Значно зріс бойовий потенціал Десантно-штурмових військ, які теж мають статус окремого роду військ. У їхньому складі зараз налічується п'ять бригад (повітряно-десантна і 4 десантно-штурмові), низка частин підтримки і забезпечення.

Зростає боєздатність Повітряних Сил. Зараз у їхньому складі створені повітряні командування "Захід", "Центр", "Південь» та «Схід», налічується 7 бригад тактичної авіації, 3 – транспортної, 1 – навчальної, 1 полк дистанційно-керованих літальних апаратів, а також 5 зенітні ракетні бригади, 7 зенітних ракетних полків.

Відбудовуються Військово-Морські Сили. У їх складі є три військово-морські бази (Західна в Одесі, Південна в Миколаєві, Азовська в Бердянську), 2 бригади надводних кораблів та кілька окремих дивізіонів. Також до складу ВМС входить бригада морської авіації і командування морської піхоти (2 бригади морської піхоти, артилерійська бригада, реактивно-артилерійський полк та інші частини).

На озброєння надходять нові й модернізовані взірці озброєння та військової техніки українського виробництва: бронетранспортери БТР-3Е, БТР-4, "Дозор-Б", танки "Булат" та "Оплот", протитанкові ракетні комплекси "Стугна" та ін. Значна увага звертається на створення "ракетного щита" як засобу стримування потенційного агресора. У березні 2016 р. почато випробування тактичного ракетного комплексу "Вільха", а в січні 2018 р. – протикорабельного ракетного комплексу "Нептун". Ведеться створення оперативно-тактичного комплексу "Грім-2". Повітряні Сили та армійська авіація отримують модернізовані літаки-штурмовики Су-25М1, винищувачі МіГ-29МУ1, МіГ-29МУ2, Су-27С1М, Су-27П1М, Су-27УБ1М, навчальні літаки L-39M1, гелікоптери Мі-8МСБ-В, Мі-24ПУ1. На озброєння прийнятий військово-транспортний літак Ан-70, замовлені середні військово-транспортні літаки Ан-178, ведеться створення низки інших пілотованих та безпілотних літальних апаратів (БПЛА) військового призначення. Суттєвим кроком у напрямку посилення бойових спроможностей Повітряних Сил стало отримання на початку 2019 р. ударних БПЛА "Байрактар" ТВ2 – перших апаратів цього класу в Збройних Силах України.

Важливим завданням є відбудова потенціалу Військово-Морських Сил, який дуже постраждав внаслідок російської окупації Криму. В грудні 2016 р. український флот отримав перше за десять років поповнення – два малих бронекатери проєкту 58155 ("Гюрза-М") "Бердянськ" і "Аккерман". З дев'яти запланованих катерів цього типу до кінця 2020 р. були готові сім. Виготовлено перших два десантно-штурмових катери проєкту 58503 ("Кентавр-ЛК").

Суттєве значення для підвищення боєздатності Збройних Сил України мають поставки сучасної техніки з-за кордону. Зокрема, США після початку російської агресії передали Україні радари контрбатарейної боротьби, розвідувальні авіаційні комплекси "Рейвен", патрульні катери типу "Айленд" та іншу техніку. Розширюється військово-технічне співробітництво з Великою Британією, Туреччиною та низкою інших країн.

У боях за незалежність і територіальну цілісність України героїчно проявили себе тисячі бійців Збройних Сил України. Завдяки підтримці громадянського суспільства вдалось за короткий термін відновити боєздатність Збройних Сил.

2. ПРИЗНАЧЕННЯ, ФУНКЦІЇ ТА ЗАВДАННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ.

Стаття 17 Конституції України трактує, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу.

Оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України.

Забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом.

Збройні Сили України та інші військові формування ніким не можуть бути використані для обмеження прав і свобод громадян або з метою повалення конституційного ладу, усунення органів влади чи перешкоджання їх діяльності.

Функції Збройних Сил України

Збройні Сили України - це військове формування, на яке відповідно до Конституції України покладаються оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності.

Збройні Сили України забезпечують стримування збройної агресії проти України та відсіч їй, охорону повітряного простору держави та підводного простору у межах територіального моря України у випадках, визначених законом, беруть участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом.

Завдання ЗС України:

З’єднання, військові частини і підрозділи Збройних Сил України відповідно до закону можуть залучатися до здійснення заходів правового режиму воєнного і надзвичайного стану, безпеки та захисту критичної інфраструктури,

здійснення заходів щодо поводження з військовополоненими в особливий період,

заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях,

організації та підтримання дій руху опору,

проведення військових інформаційно-психологічних операцій,

боротьби з тероризмом і піратством,

заходів щодо здійснення захисту життя, здоров’я громадян та об’єктів (майна) державної власності за межами України, забезпечення їх безпеки та евакуації (повернення),

посилення охорони державного кордону,

захисту суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні та на континентальному шельфі та їх правового оформлення, забезпечення безпеки національного морського судноплавства України у відкритому морі чи в будь-якому місці поза межами юрисдикції будь-якої держави,

заходів щодо запобігання розповсюдженню зброї масового ураження, протидії незаконним перевезенням зброї і наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів у відкритому морі,

ліквідації надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру, кризових ситуацій,

надання військової допомоги іншим державам,

а також брати участь у міжнародному військовому співробітництві, міжнародних антитерористичних, антипіратських та інших міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки на підставі міжнародних договорів України та в порядку і на умовах, визначених законодавством України.